

**As coplas que se cantaban nas ruadas
de Loureiro de Cotobade**
Roseiras e paxariños nas cantigas dun serán
[orixinais mecanoescritos]

Discurso lido o día 8 de maio
de 1956 no acto da súa recepción,
polo ilustrísimo señor don
Antonio Fraguas Fraguas
e resposta do excelentísimo señor don
Ramón Otero Pedrayo

REAL ACADEMIA GALEGA

**As coplas que se cantaban nas ruadas
de Loureiro de Cotobade**

Roseiras e paxariños nas cantigas dun serán
[orixinais mecanoescritos]

O solemne acto académico
no que foron lidos os dous
discursos recolleitos no
presente volume celebrouse
o 8 de maio de 1956
no Salón de Actos da
Real Academia Galega.

Edita

Real Academia Galega

© Real Academia Galega, 2019

Deseño da colección

Grupo Revisión Deseño

<https://doi.org/10.32766/rag.343>

As coplas que se cantaban nas ruadas
de Loureiro de Cotobade
Roseiras e paxariños nas cantigas dun serán
[*orixinais mecanoescritos*]

REAL ACADEMIA GALEGA

A Coruña 2019

Discurso do ilustrísimo señor don
Antonio Fraguas Fraguas

Señores Académicos:

Quero en primeiro lugar agradecer profundamente o inmerecido honor que se me fixo nomeándome pra vir ocupar un posto que non merezo. Fago esta sincera afirmación con profundo dolor pois ben quixera traer aquí, neste intre solemne, de viva emoción, unha obra cumprida, guía segura de activas manifestacións culturais. Non teño no meu haber mais que boa vontade, é, falto de outros méritos, pídelles que perdonen a quenes me nomearon e teñan pra mín unha indulxencia total.

Confeso que sinto neste momento un medo tremendo, estremecente, medo que xurdeu no seu día e que vai aumentando a medida que, sin querer, hay que facer unha comparación. Veño a ocupar un lugar que quedou valeiro o día sete de xaneiro de mil novecentos cincuenta cando alá lonxe, en Bós Aires, morreu Alfonso Rodríguez Castelao, o amigo Daniel, o médico que por non poder barrer a morte do leito dos enfermos non quixo exercer a meicía. Quizais fora millor deixar vacante o seu posto deica que outro artista como él ou Rosalía, as duas representacións de Galicia mais sinceras e acabadas, vífiera ocupar esta cadeira. Non debiera ser eu o destinado que son home de poucas letras e a quen o arte lle foxe como foxe o vento que canta nas ripas dunha cancela. Veño pro sitio dun home cuio nome leva unha proyección universal de sincera grandeza e popularidade. Pasará o tempo, moito tempo, e na casifa mais apartada non se esquecerán as "Cousas da vida por Castelao", e pros artistas e pra ~~xxxxxx~~ todos os espíritos de fina sensibilidade, Castelao será sempre a luz acesa no ~~o~~ infín-dos hourizontes. O seu nome vai no encanto das paisaxes da terra e das preocupacións humanas. Cerne de vellas carballeiras, arume de flores nas leiras do val e da montaña, canto de paxariños, estrondo das olas na costa e latexar das eacumas brancas da praia, vento que canta nos piñeiros: toda a esencia de Galicia, eso é Castelao. Outo espírito de maxistral artista sin límite de bondade, escribe ou fala, pinta ou dibuxa, conversa ou pensa, sempre esgrevio espírito en requintada esencia vivindo e revivindo a vida da nosa terra.

Xenio superior, outo e lanzal, guiado coa mais pura sinxeleza, sinteu os pesares cedo e sinteinlos sempre. Toda a súa vida levou na i-alma a dolor de ferintes espifias. Pra apagar a súa tristeza cubreuna a cotío coas mellores campas da realidade ou da fantasía e revisteu a obra coas galas do humorismo confirmándose unha vez mais a sentencia de Mark Twain: "debaixo do humorismo hai sempre unha grande doer". Foi Castelao humorista por excelencia, humorista que fai rír ou fai sorrír, pro sempre fai pensar.

Naceu en Rianxo o día 30 de xaneiro de 1886. De neno emigrou a Arxentina, volveu pra Galicia e fíxose médico, é, mais tarde, ingresou no Corpo de Estadística. Foi nomeado Académico Numerario no ano 1926; o mesmo ano que publica o primeiro libro de "Cousas". Tiña xa realizada unha obra brillante que vai dende os dibuxos de "Vida Gallega" é do kornal "El barbero municipal" de Rianxo onde se afeitaba ós caciques con xeitosa pluma e aguzado lápiz, deica os intresantes artigos: "Do meu diario", froito das ouservacións recollidas no seu viaxe por Francia, Países Baixos e Alemania, onde se xuzga con verdadeira pasión de artista escolas e individuos nun dos momentos mais intresantes nos camiños do arte. Publicáronse no boletín "Nós" do que él era director artístico. Non podemos facer agora ensayo bibliográfico e relato de obras, preferimos expresar a emoción de nomes que son amigos que levamos no peito. Lembremos: "Un ollo de vidro" ou "Memorias d'un esquelete", fino humorismo de censura pros xuzgadores sin senso do seu xulcio, como a vaca que non distinguía no autor mais que un home con gafas; a historia de "Os dous de sempre", simpática vida de Pedro ~~xxxxxx~~ e Raíolas, novela adicada ós mozos galegos, feita pra derramar o tempo que lle sobra; "As cruces de pedra na Bretaña", garimoso conxunto dos moimentos semellantes os nosos; "Cincuenta homes por dez reás", feixe de figuras que nos divirten coa prestancia da súa fanfarria; "Retrincos", un ledo estremecer da súa mocidade; "As cruces de pedra na Galicia", o seu testamento, ~~xxxxxxxxxxxx~~ chamoulle don Xesús Carro, o libro que fixo con tanto agarimo acarfiando un a un os cruceiros de todol-os camiños, onde se xuntan pasenfiamente a Visión e a Santa Compañía e fan saudosa parada as procesións e os enterros. Con cariño especial fixo "Pimpinela" e "Os vellos non deben

namorarse", páso seguro dun novo teatro que a morte deixou sin rematar. Prosas por nós moi estimadas son "Verbas de chumbo" serie de artigos feitos en Extremadura e publicados en "A Nosa Terra" a súa revista predilecta, e "Sempre en Galicia", a millor, mais noble e mais sinxeira interpretación da terra.

Os dibuxos de Castelao ilustraron periódicos e revistas. Do seu lápiz saíron agudas caricaturas a cuio tema adicou conferencias e traballos; a teoría das líneas aplicadas ós caracteres dos homes era sorprendente. O album "Nós" mereceu que nos xuicios críticos dixeran dél que non se había feito nada igual dende Goia. (Mais tarde dibuxou: "Galicia mártir", "Atila en Galicia" e "Milicianos"). Dos camiños do mundo, dende Nueva York a Bós Aires quedou unha obra brillante na que resalta a afertunada interpretación dos negros. Motivo muy ~~xxx~~ ~~xxxx~~ ben cuidado no seu arte foron os cegos ós que tratou de xeito tan garimoso i-espiritual que non estrana cando algunha vez lle chamou: Meus Compañeiros.

Da súa pintura, gabada por todol-os críticos, quedan lenzos sorprendentes; son boa mostra os cuadros que se conservan na casa de suas irmáns, os do Museo de Mondariz, un do Museo de Arte Moderno, varios en casas particulares e outros no Museo de Pontevedra a cuio Patronato pertencen. En toda esta obra vive ledamente, con valor sentimental, ese arte maravilloso das formas da vida e das pasións. Gañou na mais lixeira conceución artística o releve e o color precisando con valor incomparable, nunha recreación saudosa, as diferencias de matiz nas sombras dos piñeiros e dos carballos, dos videiros e dos soutos de castiñeiros, como soupo diferenciar con trazo maxistral a carroña dos homes e a sinxeleza dos rapaces: o encanto dos nenos inda que foran rillotes.

Prendado da luz, das sombras e das almas, namorado das formas de vida e do paisaxe, vida filial da terra, cautivarono sempre as melodías escoltadas nos peiraos, na taberna da ribeira, nos traballos das leiras e nas troulas dos camiños, e pra que se coidase o canto, o bó canto, e non se cubra de tristura a terra foi dos fundadores da Polifónica de Pontevedra pra que fixo os decorados teatrales. Outras obras de teatro tiveron por fondo a realización escenográfica de Castelao.

Castelao, a vida que viveu sempre pra Galicia, leva enraizados nomes de singular valor: Mianxo, a casifía de seus pais, aquela ilesia, o adro, a ría e os marifeiros, Peito de Lobo e Sabela a bailadora das festas; Santiago, prodixio de pedras, misteriosa luz nas torres e nas ruas, procesións e troula estudiantil; Pontevedra, repouso espiritual, profunda creación artística; logo outros nomes, moitos nomes, os de todol-os casales, aldeas e vilas de Galicia, luceiros relucentes de fortuna, feitizos de gloria namorados. Camiños do mar, lonxanas cumes bravías onde ~~miran~~ moi a neve esperanza e desesperos; tamén os eidos d'Europa, despois outra volta o mar, ir e vir nun soio pensamento: a Terra, repousada verba, anceo firme de bó marifeiro.

*
* *
*

Agora coa indulxencia dos ~~prexerentes~~ ouvintes e o medo correspondente pretendemos facer un comentario dentro da maior sinxeleza, dunhas cantas coplas que se cantaban nas ruadas de Loureiro de Coto-bade, na provincia de Pontevedra, onde temos recollido un importante cancionero.

Como en toda Galicia a raíz sentimental guía con romántico sentido a mais importante canción da vida: o amor, e na súa intención podemos decir que se gastan os discursos da mocedad, feitos parranda unha vez e outra copla ou sentencia buscada e recollida na luz acesa das estrelas, no canto do galo e no profundo zoar das cachopeiras. Pra non fatigar moito a atención dos presentes limitámonos a unha pequena sección do saber popular dunha aldea e titulamos o noso pasatempo: "Roseiras e paxariños nas cantigas dún serán".

Non se trata dun xardín de paz con riscos de mirteiro e de tomillo. Non chega a este plantío do serán a camelia branca ou roxa, a fantasiosa anaucaria ou a palma de abanicos. O xardín deste mundo de festa, o noso xardín florido, ten rosas de todol-os colores, tén romeu e tormentelo, e cantan nél os melros que fan seus niños no sagrado terrón do camposanto, nas polas altas das oliveiras, reiseñores, os galos do amañecer e outros moitos paxariños de morno rechouchío motivo de belidas comparanzas que fan gabanza ou desdén ix o redor

da xente que anda na festa.

A festa na aldea ten sempre algo de misterio. Hay que aguantar a noite, fuxir das ~~xxxxxixxxx~~ encrucilladas e camiñar as escuras pol-os fondos camiños e carreiros que a ilusión fai longos e tristes ou curtos e ledos. Agora xa e historia todo canto se diga do serán de Loureiro, pero historia de xeneracións desaparecidas; poucos lembran a pandereta io candil o fachico e o farol, a parranda e as coplas que deprendían as rapazas sentadas no escanil da cocina pra facer as festas do inverno.

Tería mais valor o noso comentario se poideramos chegarnos a un lugar da parroquia: ^o Piornal. Está nunha ladeira moi pendente, entre a Costa e Chandovido. Non hai mais que duas casas: a de Damentrio e ~~ix~~ a do serán. Pra ir na nosa compañía escollemos unha noite de domingo, xa preto do antroido. Noite fresca de lua tardeira. O río moi cheo, oise desde lonxe, terenos que pasar ^a sua veira porque baixamos pol-o camiño do Cacharredo pra ir dar ^o Frade. O Cacharredo é un camiño carreteiro con grandes laxas onde afondaron simétricas rodeiras os carros dos veciños. Non hai un illón en toda a Costa, un carballo hedruado é a millor pantasma das sombras na revolta do fondo da calzada. O rigueiro do Portalvaral vai agora a nosa veira. Pasámol-o por un pontillón e deixamos que se xunte ^o río no pozo de Cernade. Apuramos un pouquiño pra saír logo da humidade dos fondos; ^o chegar ^{as} primeiras casas do Frade oímos cantar unha copla, son mozos de fora que ^{vén} ^o serán esta noite. Canta un lixeiro alalá un mozo con voz de tenor finíño

Algún día era eu
do teu xardín maravilla

conocemos o seu sonsoneo de barroquismos improvisados, é Landeiro de Famelga, mozo de rebulideiro mirar sosegado nas falas e gran xogador de brisca e de chave; co seu cantar deixa prendadas as mozas que agora escoitan:

Agora que vou pra vella
son a flor aborrecida

vai fuxindo coa voz como si marchara pra moi lonxe e cada vez oise
mais finíño e longo,

son a flor aborrecida.

A casa do serán está apartada da vecindá, tén un curral aberto e un patín con escaleiras pol-a vanda da horta por onde se vai pra sala da festa. Atravesamos pol-o portelo aberto de propio intento porque os rapaces en vinganza dos desprecios das mozas fan algunhas falcatruadas no subidoiro. A porta vella e despintada ten ferrollo de lengüeta e longas regandixas pol-o medio. A sala e ben grande. Nunha lacena gárdanse os panos das mozas, no fondo da sala a porta que da o pasadizo. Colgada na parede da dreita entre duas ventanas alumbra a estancia unha luz de carburo.

As mozas están sentadas ó redor pol-a veira das paredes pra deixar sitio pro baile, gravitación popular en torno á danza. Duas tocan as panderetas e van botando coplas garimosas de saúdo pros que chegan

Ben venido, ben venido,
ben venido de chegada
esa vosa ben venida
érache ben deseada

non poden téer millor recebimento quenes pasaron agora a porta do serán.

A noite e pequena pra escoitar todal-as coplas e romances que saben as mozas e mozos, e as van cantando con relación a parrafeos, xuramentos e promesas, ^{ou} pra celebrar as boas novas do mocifío que veu do servicio e inda trai o pantalón d'uniforme. Escoitemos as que fan alusión ás rosas e flores que ~~iban~~ cantando as mozas de todol-os lugares e algunha vez os mozos en diálogo sinceiro e amistoso

De Loureiro a Rebordelo
todo é camiño chán,
todas son rosas e flores
postas pol-a miña mán.

Pódese decir, e sempre será verdade, que non serán o canto vai seguindo unha historia de galáns, os galáns do parrafeo, dialéctica aguda con suxerencias de finos decires sin gran contido de fondo, pero tan aduviado na forma que gustaba inda que fose ben notoria a súa afectación. Tamén viñan os mozos namorar i-estimaban as cantoras, cando cadraba na vez, a presenza dos mozos de outras parroquias para quenes non faltaban as douradas coplas que tecían roseiras entre os toxos pra facer gabanza non dos camiños senón de cantos os paseaban na ronda

Os mozos solteiros
que os pasean denoite.

O canto ben se comprende que é un garimoso saudo os mozos de Rebordelo que esta noite están na festa.

O lugar de Vilalén
de lonxe parece vila,
ten un caravel na entrada
e unha rosa na saída.

Non sempre é a parroquia allea, tamén hai que botar a copla ó lugar humilde de menos mocidade no serán aquela noite, e hai que facer agasallo os veciños louvando, pretenciosa louvanza, un mozo e unha moza quizais símbolo de toda a xuventú do lugar agora espaxada polo mundo. O donaire da copla recolle o fermoso dito pra nenos:

Meu caravel, miña prenda.

Un sentido altamente emotivo trata de expresar a pasión que sente un mozo pol-a súa compañeira. Non pode decirlle d'outra maneira o que sinteseñon chamándolle rosa, rosa de fermoso porte que a súa veira ~~xxxxxx~~ acada suspiros da vida cautiva

Corre a auga do meu peito
por un cano de marfín
para regar esta rosa
que teño o lado de mín.

Festas campesinas foron tamén as muñadas. No muíño había que pasar varias noites, pra ben ser unha semana

Unha semanilla enteira
esa sí que é muñada.

Cando o mozo convida a mocilla pra ir na súa compañía o muíño fai gala do tempo de moer e da bonitura da ~~xxxxxx~~ cara, é unha carilla de rosa por eso cantan

Vamos o muíño vamos,
miña carilla de rosa,
vamos o muíño vamos
que esta semanilla é nosa.

Precísanse diálogos de falsas conquistas no galanteo das chamadas

O patrón chamoume rosa,
rosa do xardín frorido,
-son rosa mais non son súa,
son rosa do meu marido.

Foi un repique ~~xxxxxxxxxx~~ desleigado un saudo malino saído da banda da eira ou do longo camiño dos eidos. Outra vez oiremos cantar

O cura chamoume rosa
eu tamén lle respondín
d'estas rosas señor cura
non as tén o seu xardín.

Inda quedan marmuladores, xente rufín que gusta de facer mal á rapaceada namorisqueira. Falar, falar por non estar calado, tratar de descubrir defectos e o parecer ^{con} resultados opostos as pretensións.

Poches falar mal de mín
axunto dos meus amores,
fai de conta que botaches
auga por riba de flores.

O amor prende en calquer lugar, eiquí escoitamos ^{o lamento} ~~sermóns~~ de quen se namorou no toxo.

Namoreime no espíño
o vento levoume a flor,
malia de quen namora
cousas que do vento son.

Sería ben afertunada a moza que namorara o vento e o levara no do-naire das faldas almidonadas, pero o vento non se namora é deidade cósmica de pasamentos da natureza nos outonos, caída de follas chamadas pol-os camiños e música con asubío nas carballas milenarias.

Dín que che pican as máns
para mín son amorosas
tamén pican os rosales
e déeles salen as rosas.

Non é solo o color e o aurume das roseiras que leva ~~xfm~~ a fortuna das comparanzas, tamén son as espiñas que fan sufrir a quenos tratan de levalas sin cautela.

Eu collín a flor da xesta
que é a primeira que vén,
desde que te vín a tí
non ameí a mais ningún.

Noriega estimou a xesta en flor e parouse a súa veira pra facer lembranza da **Pasión**.

Fálame do que ben quero /
o pé d'esta ~~xesta~~ en flor.

Tamén é de xesta o ramo que se pón na leira de millo pra señalar o trunfo do traballo, o remate da sementeira. Pode collerse igualmente pra adorno do ramo da boda que vai espetado nunha botella. Na copla madrugou a flor e madrugou quen a colleu.

Vamos eu e tí meniña,
vamos eu e tí é eu,
vamos eu e tí meniña
apañar flor do romeu.

Antre as plantas de mais estima que florecen na horta figura o romeu, porque

O romeu e rey das herbas

ten poder medicinal, casi misterioso poder, en cocimentos de viño con azucre ou con mel, lévase no ramo a sirexa o domingo de Ramos antre oliva, mirta, acibo, loureiro real e pau de San Gregorio. Apaíar a súa flor é leda ocupación e quizáis teña certo prendimento amoroso. Por ese pretendido conxuro quere ir o mozo apaíar a súa flor, unha mañán de leiras orballadas. E como facendo un circo o seu redor poñerá en tres lugares.

Nena dos cabelos loiros
?qué lle votas o teu pelo?
Auga da flor da montaña
que lle chaman tormentelo.

Hai plantas de poderes extraordinarios, tornan o mal de ollo, escoorrentan as meigas, tran sorte pras ventas e hasta hai algunha que téñ virtude pra facer relucir os loiros cabelos das raparigas, según pode informarnos a copla que xa dixemos. Agora coidemos os carabeles

O carabel cando nace
abre pol-as catro esquinas,
o amor cando pretende
non conta senón mentiras.

E un mirar cuidadoso, un regalo da mañán, salpicar a auga no quinteirío do resío e reparar nas flores que nacen nas plantas mais mimosas. Son os carabeles roxos, como paixón de corazóns feridos na dúbida asustada dos amores, os que colleron primeiro a luz do sol. O trunfo do color brillante é unha matización de fondas promesas. Relevs desdibuxados, grandes e pequenos, son contas que non poden ter axuste, mañán xa se dirá, hoxe o amor empeza.

O carabel cando nace
de pequenío recende,
non hai cousa mais humilde
que o amor cando pretende.

Quizais téñ de ser grandes as mentiras para que poidan *ergu*erse en arelas de promesas e luxosas maxestades da vida no fío da ilusión. O amor esperta e non agarda vieiros, quere ser correspondido e pra conseguir esa felicidade agranda feitos e prega con humildade.

Hai que aconsellar e aconsellar bñ. Consellos non custan cartos. Para dal-os con certa delicadeza buscamos ~~XXXXXXXXXX~~ a semellanza

do carabel inda botón en flor.

Carabel que estás na horta
déixate estar no botón,
menfía terás coidado
de non dares ocasión.

Outras duas cantigas que levan por tema o carabel na horta.

Teño un carabel na horta
con tres flores a bulir:
xa me tiveches na man
e deixachesme fuxir.

E un remate triste. O carabel sirve de comparación no momento final
do seu flores. Y cando non quedan mais que tres florifias a bulir.

Carabel da horta allea,
carabel que me ~~recetas~~ pretendes
pensaba de te mercar
estou vendo que me vendes.

Inseguridade da xente, ningún pode ter seguranza do mañán. Promesa
e xuramentos foxen como lóstregos na noite de trebón.

Sementei millo miudo,
na ventana dun ferreiro,
sementei millo miudo,
naceume un carabeleiro.

Sempre aparece o oficio de ferreiro con un particular desprecio, car-
bón, ferro, moxicás, todo sirve pra aconsellar as mozas solteiras pra
que non casen con eles. Hai no mundo quen canta desprecios pero tamén
hai mocifias que cantan loubanzas, entre elas, a que transforma o miudo
en carabeleira.

Mifía Virxen de Aguas Santas
apafía ese carabel,
que lle caeu da ventana
cando pasou San Miguel.

O Padre Solla adicou o santuario da súa feligresía un pequeno estudio
coa novena da santa pero non recolleu o cancionero. Boa mostra é a
copla que cantaban as mozas como fina gabanza da patrona adicada os
mozos da parroquia que víñan a nosa festa.

Rosa que estás na roseira
déixate estar gacheirifía,
vou para terras de fora
cando víñer serás mifía.

Non podía faltar a ausencia; marchar e a imperiosa orden que levan
todol-os mozos da aldea: marchar pro servico, marchar a traballar
pol-o oficio, marchar pra terras de fora, sempre a sentencia da par-

tida e a tristeza de despedirse. Loureiro produce nas xentes unha saudade especial. A separación pode causar a morte. Pra quenes se afican o estudio da saudade tomen como exemplo curioso a Florentina, rapaza que morreu d'amor, os 22 anos, a quen está adicado o segundo libro de "Cousas" de Castelao. E o fillo de Benito do Frade que morreu de soidades en Pamplona cando foi servir ó Rei, feitos históricos ocorridos no século pasado. A tristura da partida quixera ter a promesa d'uns amores firmes, para esa hai que pedir como á rosa do rosal que permaneza escondida.

Agora escoitemos o canto dos paxariños. Vai primeiro a copla da rula coas suas comparanzas.

A rula que viudou
xurcou de non ser casada,
nin pousar en ramo verde
nin beber en auga clara.

Todo tén ráiolantes decires. Historias ben traídas e lérias de camifío, falar baixo diante dos cómaros afincados nos lameiros. Din que rondan a viuda e ninguén sabe quén é o rondador. Alguén fixo unha sinal agora mesmo cando pasou a porta do serán un mozo tristeiro con polainas e gorra de bisera, aseguraron que era o rondador e pol-o sí ou pol-o nón saudaron-o con saudosa intención onde lucían os suspiros da viuda. A copla non tén laído triste, é firme promesa dos amores que vai zungando a terra.

Canta rula canta rula
canta rula n'aquel soto,
coitadifío do que espera
pol-o que está na man d'outro.

Agora é o canto da rula que sale da fronda do soto. Inda que de gran monotonía non deixa de dar vida o paisaxe e o seu rou rou tén algo de aloumiño, e no acompasado donaire do vento fai sentir certo dolor pol-os que esperan o tesouro que outro garda.

A dama que anda no baile
tén no mandil unha rula,
o galán que anda coela
válgame Dios que hermosura.

O mandil é casi unha peza de adorno, resalta o ~~XXXXX~~ seu color e canto aditamente lle poña o bó gusto de quen o leva. Sabemos de certos dibuxos de outras prendas de vestir que levan animais estampados.

A saia de Carolina
tén un lagarto pintado.

Pero cando hai que gabar unha parexa será a rula o motivo que decora
o mandil ben visible no garbo do baile.

Quén me dera ser a rula
a ruliña do sertón
para facer o meu niño
dentro do teu corazón.

Diálogo de viva emoción. Ansia de mozo asisado que declara no cantar
un deseo de remanso na súa vida casadeira. A expresión ten sabor bra-
sileiro e será por eso inda millor acollida. A resposta non é por tanto
de extrañar.

Non precisa ser a rula
a ruliña do sertón
o teu niño xa está feito
dentro do meu corazón.

Tres coplas falan do cuco, paxariño pillabán que ben cantar na prima-
veira pra decir as mozas cantos anos tardarán en casarse. Claro está
que hai que saber facer a pregunta. El responde sempre certo, mais
se non se expuxo como é debido a resposta é desafortunada. Agora na
pola noble do castiñeiro presentan as mocifias ^o cuco pra gabar con
un oficio o seu poseedor.

Eu ben vin estar o cuco
na rama d-un castiñeiro,
coa machada na mán
deprendendo a carpinteiro.

Marcharon n-este intré un fato de mozos; xa non volven esta noite a
nosa festa, van a outras parroquias cantando penas d'amor. ^o notar
a súa falta levarán a despedida.

Canta cuco, canta cuco,
na rabela do arado,
os mozos que hai agora
levan a fuga no rabo.

A terceira copla é unha variante.

Canta cuco canta cuco
na rabela do arado,
as mulleres antre os homes
é un gando mal gardado.

Unha historia certa. María era a dona da casa do fondo do lugar. O seu
fillo agatufaba calquer albre por difícil que fose pero a especialidade
do fillo de María eran as cereixas. Collías na punta das polas mais:

longas sin gancho de ningunha clase, deitando^{se} nas ramas como si fora unha lesmia. María fartouse de gabar o fillo e de decir que collía as cereixas como un paxaro; tantas veces o dixo que todol-o conócían pol-o paxaro pequeno. Por eso lle cantaban algunha que outra vez.

O teu paxaro María
anda nas mifias cereixas,
come paxaríño come
veremol-as que me deixas.

Sólo unha vez atopamos referencia ós canarios, abonda pra mostrar o sinxelo ~~amor~~^{humor} dos mozos que a cantaron en resposta a outras que lle botaran as mozas.

O canario e a muller
non se poden deixar solos,
o canario pol-o gato
e a muller pol-os homes.

Unha bandada de melros revoan nos cantares da noite. escoitemos o seu decir.

O diaíño do chirlo mirlo
onde él foi facer o nifío,
a oliveira do adro
no ramallo mais altiño.

Outo, inasequible mais sempre agardarán suspiros no pensamento amoroso. Lugar e arbre sagrado. Non é ramalleira isolada, acobillo de lagartos o sol e fantasía musical de folla seca, e ramo verde de oliveira estremecente e arredada no recanto da paz do adro.

Sei d-un nifío dunha melra
outro dunha lavandeira,
agora teño tres nifíos
co nifío da costureira.

A festa tén un profundo senso humorístico, Abundan, cando cantan os mozos, coplas alegres que fan rir cas comparanzas chocantes e ditos paifocos.

Sei d-un nifío dunha melra
nun cañoto d-un repolo,
deron as nenas con él
levaron cañoto e todo.

Xeito de risa na copla cantada pra seguir o tema dos nifíos da melra.

Teño un nifío dunha melra
no altiño dunha xesta,
(se me dás co nifío moza
se me dás co nifío hai festa.)

Parece unha copla de desafío, pero un desafío de boa vecindá.

Teño un nifío dunha melra
alá no Portacibrán,
cantos por alí pasean
todos co nifío me dán.

Non hai segredos d'amores. O corazón estende un romántico decir o seu redor. Ben quixera gardar algún mozo o seu querer no mais fondo dos segredos pero entónces a ledicia non sería total.

Da banda d'alá do río
asubíame unha melra,
a melra como asubía
anda segundo na herba.

Agora hai que facer alusión a algunha garbosa que fai os medios de que se descubra a súa presenza no prado. E a viaxeira que vai ó cair da tarde buscar unha cesta de herba vizosa, d'outono pra coidar o gando. Canta pasatempos nos compases da seitura.

A perdíz anda no monte
i-o perdigón no balado,
a perdíz anda decindo
ben acá meu namorado.

Sólo unha vez canta a perdíz e canta pra chamar en garimoso consello os perdigóns espaxados a súa veira.

De todol-os paxariños un dos mais tristes é o moucho, anda sempre cantando notas de mala fortuna.

Eu ben vín estar o moucho
encima d-un gacio de uvas,
valte d'ahí morte negra
desamparo das viudas.

E a voz do medo nas carballeiras, é a sombra misteriosa que trae un falar das tumbas, por eso vai no medio das suas notas certo desprecio de oficio.

Eu ben vín estar o moucho
encima d-un amieiro,
coa subela na mán
aprendendo a zapateiro.

No pobre cantar de laídos sai a relucir o oficio de zapateiro que xuntamente co de xastre e costureira son motivo de cantigas burleiras que non ofenden a quen as oi.

Eu ben vín estar o moucho
enriba d-aquel penedo,
non che teño medo, moucho,
moucho, non che teño medo.

Tamén hai valentes que non tén medo a nada, son poucos pero levan

folgos briosos pra botar un desafío [^] ó triste pantasma pausado na cima do outeiro.

Moucho que estás, no canizo
bota castañas abaixo,
anque non teño mandil
acadochas no refaixo.

Quizais sea un chamar con mal nome a calquer falcatruán que non quere facer o que lle mandan e agora subeuse pro canizo a rillar nas castañas curadas.

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Hay xentes que viron tremendos reptiles quizais lagartos con crista que non magoan a ninguén, son xigantons de comparsa baixo penedos e toxeirás; non poderán ser nunca os basiliscos da lenda.

Da banda d'alá do río
hai un lagarto con crista,
canta como un resifol
baila que Dios nos asista.

Foi ben adicada a copla a un mozo rebulideiro que saca puntos de grandes garabatos, tén lixeiro garbo e hasta usa de señorío .

O reiseñor cando canta
sua dama ten no niño,
mira como é amoroso
o amar do paxariño.

De total-as aves ningunha ^{pogee} ~~tan~~ tan garbosa voz como ^o reiseñor. Canta pol-a noite nas abrigadas carballeiras, a sua música gozosa quizais sea pra él mesmo o trunfo da melodía. O seu canto dulce de misteriosos decires, é o canto real na primaveira da nosa terra.

Quen me dera ter a mín
a gargantiña d-un galo,
cantar como un reiseñor,
falar como un papagaio.

E un deseo expresado en moitas coplas ~~en~~ a pasión do canto, as ansias de cantar ben ^a ~~sin~~ enrouquecer en toda ~~a~~ noite
anque cante toda a noite
non arreamos bandeira.

O deseo da cantora busca o reiseñor por modelo que foxe como un outo ideal a toda comparanza e trai un recordo [^] ó papagaio quizais por ser ave de fora que debeu impresionar coas suas falas ás xentes campesiñas. Recordamos o louro que tía Hermida de Pamelga que repetía preguntas e facía respostas asisadas inda que [^] a sua maneira, e mais famoso o de

don Perfecto Feixóo de Pontevedra.

O paxaro cando chove
mete o rabo na silveira,
así fan as boas mozas
cando non hai quen as queira.

No grupo de paxariños que non clasifica o cantar vai o feito de esconderse das choivadas, aredarse pro comareiro, buscando a protección das silvas, dos codesos e dos sanguíños que viven en común. Levan a pena de non poder acadar a vida nos sidos pero sempre lles queda a esperanza do mañán.

O paxaro na silveira
anda moi advertido,
o amor cando pretende
anda moi descolorido.

Outra vez o paxaro innominado ruxindo nas follas das silvas. Non sabemos se percorrerá a silveira buscando as amoras maduras ou si anda apreixando musgos pra facer o niño inda que sea nos primeiros meses do ano. Poida que sea un carriciño cantor que xa no mes de xaneiro anda facendo casa nos cómaros abrigados. Ese afán de procura divirte [^]os paxariños e tén pros homes unha cavilación tan grande que perden as fazulas o color como si a emoción de amar levase por pasión profunda o sangue [^]o corazón sacandoo da cara dos amantes.

Xa común e xa bebín
regalei o meu peitíño,
agora vou pra gaiola: /
ten pacencia, paxariño.

Na serie de paxariños que cantan na gaiola haiños que non precisan denominación especial. Vai no seu voar a conformidade co que son apartados das frondas da terra. Tefiñe amas que deles cuidan e co bon trato que lle dan perden a fina saída da mañán pol-os agros da vecindá. Comen, beben e dormen na gaiola.

Hai que despedirse do serán. Van botar a derradeira copla as mozas cantoras. Meitas xa cubriron os mantóns e os mozos capas e gabáns. Alguns preparan unha luz pra baixar [^] camiño onde xa se ve porque vai subindo a lua e crarexa nos outeiros. Remátase co canto do galo que ven chamando pol-o día.

Cantan os galos o día
órquete, meu ben, e vaite.
Como me hei d-ir, queridíña,
como me hei d-ir e deixarte?

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Rematouse o serán, colgaron as panderetas na viga e descolgaron a luz de carburo que con lixeiras apagadelas alumbrou a festa. Agora a viga caeu co tempo, o farol escorrentouno a luz da electricidá e as cantigas viven no arume das roseiras que florecen na nosa terra.

Teño de poñer eu remate o pasatempo e fareino con unha copla que leva o meu agradecimento a vosa atención. Poderá ser a copla mal cantada, defecto da miña voz, pero leva o mais profundo sentimento.

Viva, viva quen me axuda,
viva quen me está axudando,
vivan os señores todos
que me están acompañando.

D I X E N

Resposta do excelentísimo señor don
Ramón Otero Pedrayo

Academia Galega

1.

Ingreso de Don Antonio Fráguas
y Fráguas.
Discurso de resposta

Sr. Presidente ; Sres Académicos ; Sras e Sres :

Quixera nas miñas palabras, que non han seren moitas pro ben iradas de verdade e de amor, manter aquela enqueita chama de leda confianza, de inmorrente esperanza, brilha, doira como os fachuco e as estrelas da fonda noite aldean galega, no de correre do feitiçeiro discurso que rematou, fai un intre, como a derradeira pinga de lus do folión. Da foliada da terra ó mesmo tempo enqueita e gasalleira de Coto-bade, achegaba por vence. llos de chan e de tradición ó cerne montesio da Noza Terra, naí de vales ben loqo de naceren envalveitos na dorura da Beiramar, terra madra de bos canteiros e petrucios, de espíritos fidalgos, de xente letrada e sabrega da millor da Galiza. Bon fillo de Coto-bade Antonio Fráguas quixo-lvs apreçere esta noite a gala e honra do seu país : seus cantos.

Pro non amuchados nas papeletas do erudito, e si viventes, agrumados nos labros do pobo... Non ordeados en renques e copelos sistemáticos, sinou evencitos e esmo. recidos uns após dos outros, asegun as horas de unha noite de festa e conforme o amor e a rexouba, o desafío e a saudade, o gosto da liorta e o aquecemento das lembranzas os van inspirando. Devalan as cantigas na noite riba das tebras como as ondas na praia. Son mo cínas e moros, petrucias e donas da sua casa, rillotes, pelerinos,.... Cada un co seu acento : de fontela nova, de aire doucel de abril nos ameneiros, de etela nova, de vello tempo no bosque antigo, ou charetear da garamata paisana nas lareiras. Gardan as voces sua personalidade no cantar, mais o tempo apina. Wace Galiza con cantigar e algun solhór somentes por seus coñecido ha ser seu canto de derradei-

ra saudade... Un intre do cantigar galego, da voce ² ar.
moñosa da nosa xente vosa na Academia por a bonta.
de e xentileza do novo compañeiro. Saímos de esta se-
sion mais ~~moñosa~~ e confirmados na fontela sempre
alboradeira do canto do pobo.

No discurso latexa toda a sensibilidade, o saber, a i-
norme confianza no vivir e no alén, o espírito, o mesmo
tempo criador e lembrador, de Antonio Fraguas. Ye
vexo e doncel, calzado e levian, galego dos "bos e xene-
rosos" e por galego moderno e universal, namorado
respeitoso das formas artísticas populares e mestre
nos saberes que lle dan souna brillante na xuventude
intelectual da Galiza. Sou eles, por riba de outros, a
Geografía e a Etnografía, mais ben logo, en canto
vexa publicado seu libro sobre o Colexio composte-
lán de Fonseca, ha ser Fraguas aplausado como
historiador.

Viñda contando as pulas do curarón desexoso de
lembrar intres e memorias, teimarei, un peque-
no cursus honorum do noso compañeiro longa-
mente aguardado. Perdoade - Fraguas na sua grande
bondade mo dispensa descrida - si non enteiro ben
as obras e traballos de quen si deus lle manter
saude e ánimos madurecerá, seu espírito e suas ho-
ras en novas e fartas regalías de colleitas e froitas
pro ben da Vosa Terra e o mundo da cultura.

Chegou Antonio Fraguas ó limiar grave e xubilo-
so da adulescenza en tempo novo e qronoso, can-
do o Seminario de Estudos Galegos acuntaba bai-
xo seu ramo proleído no saego xardin e na atica-
ción de Rosalia a impacenza creadora da millor
moñidade galega. Etnógrafos, historiadores, naturalis-
tas, poetas. Moitos, ceais os mais dos de aquela
mestres e estudantes, tiveron xa seu pasamento
diste mundo. Atiquemos lle un calado e fondo
recordo. Eles devolven ó seu cable verdadeiro as
caneas da xuventude e da esperanza. Names co-
me o de San Salvador Cabrera de León, derrabi-
ra e nobre propia de unha xeneración romántica

3
 ca, xuntoouse co de mozoños latexantes de espraia
 como o de Xurxo Gourenno Fernandez, en curo anxélico
 carauter a gravidade do saber científico inseriarse na
 gracia e zume de un espírito de artista.... Fráguas es-
 tudante compostelán coñeceu o encanto da vella bi-
 blioteca e das aulas e cráustros, da rúas e supor-
 tás, que foron e han seren canales do amor das i-
 deas, da xentileza do espírito e as enfeitadas formas
 e arelauras da cultura.... Na crase de Cotarelo,
 nas de outros mestres, acaron de compañeiros,
 ben logo somados moitos de eles, Fráguas douto-
 rouse nisa Facultade de Compostelanismo que lon-
 xe de bolras e diplomas concede a fírmura no xusgare,
 a simpatía e o amor das cousas belidas, o humoris-
 mo risco. Diante da seriedade perante, o gosto pe-
 lerino.... Pensade nun día de mercado composte-
 lán: baixo o grave e lebo medrar e devercer
 dos toques do Relox as rúas e as aulas probadas
 de vixiantes estudoros, e no coto de Santa Susa-
 na, no agasallo banil da carballeira illustre as
 cousas e as artes, os ditos e latexares da cam-
 pia: toda a Galiza...

Fráguas dende mozoño usucou entramos ei-
 dos veciños como sendo da mesma herdanza.
 Algunha reván a xentileza renacente do cráus-
 tro de Fouzeca inspirable o ambizoro de goi-
 no de facer a historia do que foi Colexio de
 teólogos e fogar das milloras xineas galegas
 no tempo xuvenil. Moito se ten escrito en
 gabaura do Colexio, moitas cróas de líricas
 lembranzas se teñen botado ó bago de re-
 contos que a randa dos xentís arcos e o elo-
 quio requintado de Cabavalo Ugravio ten por o-
 relas.... Mais sóo avestora canbe vai sair
 o libro de Fráguas pódese aledar na ou-

4
tra beira o espírito de Veira de Mosquera, o engola-
mento de Fernandez Varela, o xénio melancólico de
Pastor Díaz.... Obra supinada en fontes alicerces
eruditas o "Fonseca e seus colexiais" de Antonio
Fráguas probará como a semente do método
e fondo senno histórico do P. Sarmiento, do gran
de doutor da historia santiaguesa López Fe-
rreira, remanece en pantas autonos. Libro ó tem-
po de historia, nobiliario o estilo dos do P.
Gandara, canteira de vidas, o adicado por Frá-
guas o Colexio cerne da Universidade, abondaria
pra a gloria de rocegado locir de un bon eru-
dito.

A revista "eros" de inmorrente actualidade, a Re-
vista de Filología, os xornais galegos particular-
mente en datas salenes de centenarios e festas, a
grososa Revista Portuguesa de Filología, a de dia-
lectologia y Tradiciones populares, os Cuader-
nos do Instituto Padre Sarmiento, e outras
revistas, conteñen admirabres traballos do novo
amigo e compañeiro.... Non haber sido difícil
faro facer a bibliografía completa e xa feita de
tidos do novo académico. Como promete moito máis
escolmamos unha indicación xeneral e sois quixera-
mos maxinare a leqria e a gravidade, o amor e
o método con que Antonio Fráguas leva e entee-
ra seus traballos, momentos de un grande inquie-
rito sobre o fondo e latexante ser da Galiza..
Viro a Fráguas pescudando o folklore da beli-
da parroquia de Armeres, raiosa terra de bo carri-
beira descendo ó asucamento do val barbantí-
ñán, seguindo os ecos e manifestacións do En-
troído en Cotobade, estudando os costumes dos
casamentos e dos fiadeiros..... Fráguas ten traba-
llado con respecto e amor as emzoantes formas as
veces febres ecos do cueto dos montos vista terra

5
 onde as sombras dos difuntiños se non afastan da lareira e conversa dos viventes. Por igual estuda as festas do Nadal e as artes antigas e illustres dos acibicheiros composteláns e os xogos dos rapaces.....

Teño amizade con Fráguas dende fai moitos anos, sendo il un mocino, e eu un home feito. O xenial Castelao a todos nos aboumeaba coa súa prudente e gasalleira verba, exemplo e obra. Eu chegando a Compostela sempre con renovada ilusión, procurando os xovens estudantes, falaba longamente co mocino Fráguas. Ningunha cousa pode ser máis gasalleira cos vellos como o amor, simpatía e confianza dos mozos. E eu na miña vida dispoño e teño dispoñitabó longamente de isa regalía. Meu premio, miña gloria, frof de amizade.

Tamén o gosto e práctica dos estudos xeográficos axudaron a manter e fortalecer a simpatía entre nos. De nenúño, apenas saído do colo e ampoído familiar tiveron a fortuna de ser levado da man por os frofidos carreiros da Xeografía por un mestre de senlleira valencia don Eduardo Moreno López. Co tempo foi recompensa miña e fortalecemento de unha amizade por riba das escuras sebes da morte o rubir no Instituto de Ourense, miña pátreá, a mesma cadeira dende a cal Moreno López nos falaba dos nevceiros do Uelpe, do latezar do peito oceánico, do vivir e do pasamento das vilas e das culturas a un fato de rapaciños o comien do século. Teño a ilusión de si ceais miña dedicación a cenra e máis o espírito dos vellos mestres da paisaxe traballando no impeitizo do xoven Fráguas axudou a frofmaición e froflecemento do perfecto xeógrafo que hoxe se senta na nosa Academia.

Ser mestre na Xeografía non significa - sábedelo millor do que a min - domear greas de feitos novas e impacientes e ordealos nos tempos de carri-

ra e hipobromos de cursos, libros e conferencias. Quer dicir ser dono do espírito, da chave, dos tempos e sae dos da paisaxe. É nisto Fráguas é mestre perfecto con emporo do senso de estudante. Pois soio quen non teña partido a saubosa e insatisfeita arelauria do estudante pode ser merecente diante a xuventude do tivo de mestre.

Fráguas enxergando un rodopio de horizonte, unha estaxe ribeirán, o acodir das rúas ó chamamento da praza, dibuxa a temática xeográfica e alenta na vaga néboa de traballos humanos, arelauras e ecosares do folclore. Entramas disciplinas e métodos comprométese no xoven mestre. No seu manual de Xeografía da Galiza viven cos seus argumentos as rexións naturais, as gantreiras soedas e as brosladas ribeirás, as tónicas atlánticas, o retestrello das cidades antigas e o raiolar das novas. Fráguas tivo a xentileza de estampar meu nome na lumieira e aticación do seu fermoso manual.

Novamente quierolle mostrare meu agradecimento diante de iste escolleito concurso.

Viaxeiro e mestre Fráguas foi ben novo profesor da Facultade de Filosofía e Letras de Sant. Yago, diu fermosas conferencias, dende 1950 é catedrático de Xeografía e Historia no Instituto de Lugo. Nél ti vo un nobre devanceiro, o grande xeógrafo e poeta Primitivo R. Sanjurjo, tamén meu vello e fraterno amigo, pra cuio saber non había recanto escura en ningún grande mestre da Xeografía.....

Dispensademe si falo ceais moito ou demais de min. Iste aito solene e invato e tecido de simpatía vaíse trocando pra min en festa saubosa de amizade. Pra que fora grande e fonda miña emosion comprimido o mandado de recibir a Antonio Fráguas soio fallaba a presenza de Castelas.

Fai un intre foi lembrado por Fráguas con sen-
 leiras palabras de grave resoanca nos curaríos e na
 lembranza. Elas han de vivire longamente como u-
 nha das mais fontes e perfectas gabarzas que se
 teñan feito en lembranza do soño xénio con que
 deus ten erqueito a xente e terra galega desde a
 morte de Poudal.

Non poden ser ociosas algunhas poucas verbas
 miñas, aticadas a Castela. Dous cernes namorados
 do ser inmorteiros da Galia sucedense na mesma
 cadeira de ista Academia nata baixo o tripre e
 xenial signo de Poudal, Curros e Murquía.

A derradeira carta, xa non rematada, esquivada
 por Castela, nos daniel, foi dirixida a min.. Na
 metade da folia en branco exerxo a luz de sol
 na néboa arousan de seus grandes e caridosos o-
 llos ceigos e o máis e canso movemento da
 man afeita o lapis que pra il deixou a man
 de Igoxa, a man de daniel amiga e xenerosa,
 fraterna pra toda a doo human..

Os ollos e a man de daniel pescudaron e reflexaron pra
 a inmortalidade feitura por il sorprendidas das
 millores composicións, as mais saudosas, da paisaxe ga-
 lega.. Castela foi o xeógrafo da simpatía das for-
 mas cispreiras. Ca intuición e amor do artista, do
 agradeido fillo, Castela atinou xenialmente
 nas síntesis da terra e a laboura human. Os
 escenarios de rías tremelocentes e piñeiros sono-
 rosos ó estilo poudalian, as encostas brosladas e
 frolecidas nas circes románicas, nos adrais on-
 de o tempo histórico deixa o paso á sombra
 do eterno, nos paros madurecidos nos outo-
 nos barrocos, dibuxados por Castela gardan

a verdade xeográfica envolteita en poesía, en doos e
espranza human... Hai un cabiño de Castelas no
Museu de Pontevedra "devalar" que pecha, millor
do que as páxinas de un grande mestre da Xeo-
grafía, isa vivencia do tempo marino, cósmica
mensura, lateante na alma das xentes e das cul-
turas agasalladas por o "vento marceiro".

Chega o novo compañeiro con pulos e técnicas de
traballo. Non ha ser un académico de folgo e orla-
mento. Aparentan vagamente no clima e ambiente
de estes anos as figuras de uns cantos libros que
a leda e grave madurera da cultura galega re-
cráman... Moitas veces temos falado Antonio Fra-
guas e mais eu de un dicionario xeográfico
da Galiza.. Cecais o xoven mestre hoxe aplau-
zado na Academia, teña labourado boa parte
da longa e feitiçeira urdiñe das parroquias
e as vilas, os campos da feira, e as roínas, o re-
cender como ecos saudosos na roedade dos no-
mes esquecidos e o baíl e cantareiro agro-
mar dos novos..

Precisase de saber moi foudo e sutil, pro tamén
de amor e gostoso afundimento na paisaxe pra
empresa remellante... Non hai recanto nin sebe,
eido apenas esmaltado na gantreira encosta que
eu terra de tal xeito amolecida por a orballeira
da doos e a espranza human, non garde unha respos-
ta pra quen saiba preguntare... É Fraguas, folo-
lorista e xeógrafo, historiador e recibido na Fa-
cultade dos bos viaxeiros é dos sabidores en des-
pechar os sañados do foudo e ricar, devaladoiro
e misterioso ser da Galiza..

9

Moitos amigos de Fráguas - de eles todos os que tiveron
 de lousa ou de cerco o privilexio e regalia de ver en seus
 discípulos - están connosco, en espírito, neste oito sin-
 xelo, envolveito na solemnidade do verdadeiro, pre-
 mio e o tempo obriga para quens como o novo a-
 cadémico alentan xa no exemplo dos grandes e
 inmortes quieiros da ~~Academia~~ nova Institución
 Con amizade e lembranza, un dos máis antigos a-
 cadémicos sintese mozo e care estudante o dar a
 noraboa o novo académico pois co il e co seu
 belido discurso moitas canles xordas sóan a
 primaverales arvoiradas e nos peitos cheos do
 anxeo de novos traballos e alboradas érquese o gra-
 ve e xoqora a estrofa pondalián:

Por o baixo cantando

o sonoro, mai

.....
 E co ela a inmembrada es praura.

Índice

DISCURSO DO ILUSTRÍSIMO SEÑOR DON ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS	7
RESPOSTA DO EXCELENTÍSIMO SEÑOR DON RAMÓN OTERO PEDRAYO	27

Real Academia Galega

Rúa Tabernas, 11

15001 A Coruña

Tlf. 981 207 308

Fax 981 216 467

secretaria@academia.gal

www.academia.gal

REAL ACADEMIA GALEGA

